

РОЗУМНІ СТРОКИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Державне некомерційне підприємство
«Державний університет «Київський авіаційний інститут»
проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна
E-mail: viktoriia.shvachka@npp.nau.edu.ua

Мета: дослідити основні аспекти реалізації права особи на доступ до правосуддя шляхом забезпечення швидкого та ефективного судового розгляду цивільних справ; провести аналіз змісту поняття «розумний строк»; з'ясувати основні причини надмірної тривалості судового розгляду справи та визначити основні шляхи їх вирішення. **Методи дослідження:** в процесі підготовки статті було застосовано систему філософських, загальнонаукових і спеціальних методів. Зокрема для дослідження практики Європейського суду з прав людини щодо визначення змісту поняття «розумний строк», з'ясування ступеня його визначеності та закріплення на рівні національного законодавства було застосовано системний та порівняльно-правовий методи наукового дослідження. Статистичний та структурно-системний методи дозволили визначити та систематизувати основні причини надмірної тривалості судового розгляду справи. **Результати:** встановлено, що на сьогоднішній день основними невирішеними питаннями залишається неукomплектованість судового корпусу, плінність кадрів допоміжного персоналу, низький рівень організаційно-матеріального забезпечення судових установ, відключення судових установ від електропостачання, наслідком якого є фактична зупинка їх діяльності. **Обговорення:** держава повинна створити всі умови, щоб громадянин мав повноцінний доступ до правосуддя з метою захисту свого порушеного або оспорюваного права та швидкого і ефективного його відновлення. Недотримання судами розумних строків розгляду цивільних справ призводить до порушення конституційного права особи на судовий захист та статті 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини, що є неприпустимим в умовах європейського розвитку національної правової системи України.

Ключові слова: захист прав людини; право на судовий захист; розумний строк; надмірна тривалість розгляду справи; верховенство права; право на справедливий суд.

Постановка проблеми та її актуальність. У сучасному світі верховенство права є однією з найвищих демократичних цінностей. Конституційне право особи на судовий захист є складовою принципу верховенства права та гарантією захисту прав людини.

Держава повинна створити всі умови, щоб громадянин мав повноцінний доступ до правосуддя з метою захисту свого порушеного або

оспорюваного права та швидкого і ефективного його відновлення.

Недотримання судами розумних строків розгляду цивільних справ призводить до порушення конституційного права особи на судовий захист та статті 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини, що є неприпустимим в умовах європейського розвитку національної правової системи України.

Надмірна тривалість розгляду цивільних справ національними судами призводить до порушення Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини.

Недотримання встановлених процесуальних строків розгляду справи призводить до порушення права особи на справедливий і публічний розгляд її справи упродовж розумного строку, що гарантується статтею 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини та статтею 55 Конституції України.

Забезпечення державою належних умов функціонування судової системи та дотримання судами строків розгляду цивільних справ, що визначені Цивільним процесуальним кодексом України, має стати одним із основних пріоритетів в умовах реформування судової системи України.

Визначення основних причин надмірної тривалості розгляду цивільних справ та пошук реальних механізмів забезпечення судами дотримання розумних строків при розгляді цивільних справ потребує наукового дослідження з метою подальшого впровадження отриманих результатів у практичній площині.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Дотримання судами «розумних строків» при розгляді кримінальних, адміністративних, цивільних та господарських справ викликає інтерес як серед науковців, так і юристів-практиків. Окремі аспекти даного питання були об'єктом наукового дослідження науковців різних галузей права. З точки зору адміністративного процесу дане питання досліджували Г. Писаренко, М. Сорока, Л. Тацій; дотримання розумних строків у кримінальному процесі було об'єктом дослідження О. Банчук, Н. Бобечко, А. Колодій, Л. Лобойко, Т. Лоскутов, О. Негара, О. Федорів; у господарському судочинстві – О. Мирутенко, І. Зозуль; у цивільному процесі – Н. Бачинська, С. Дяченко, В. Зборовський, О. Рожнов, Ю. Навроцька.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом,

який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [1].

Венеціанська комісія у своїй доповіді «За демократію через право» констатувала, що кожна демократична країна повинна забезпечити належний доступ до правосуддя, що полягає в можливості кожної людини та громадянина оскаржити будь-які незаконні рішення в незалежних і неупереджених судах за справедливою процедурою [6]. Така вимога Венеціанської комісії спрямована на гарантування своєчасного судового захисту порушених прав і свобод людини, оскільки саме своєчасність прийнятих судових рішень може забезпечити їх захист.

Крім того, Європейська хартія про закон «Про статус суддів» також в п. 1.6 зазначає, що держава зобов'язана забезпечити суддів засобами для належного виконання ними своїх задач, в тому числі й для розгляду справ протягом розумних строків [10].

Відсутність дотримання розумних строків при реалізації особою свого конституційного права на судовий захист порушеного або оспорюваного права може призводити до ситуацій, коли ухвалення судом відповідного судового рішення вже не буде мати будь-якого значення для неї, підриває довіру до судової влади.

Існування будь-якого судового спору є результатом порушення, невизнання чи оспорювання цивільного чи іншого права особи, яке вона не може реалізовувати до завершення провадження у справі та ухвалення відповідного рішення, а весь цей час продовжує перебувати у стані правової невизначеності.

Як нагадує Консультаційна рада європейських судів, що Перша європейська конференція суддів на тему «Прискорене врегулювання спорів і роль суддів», яка відбулася в Раді Європи 24 та 25 листопада 2003 року, виявила, що попри усі цікаві та корисні альтернативні засоби, як то посередництво чи примирення, довіра до судових установ залишається необхідною характеристикою демократичних суспільств [5].

С.В. Дяченко, М.І. Шпак стверджують, що серед позицій науковців можна виокремити такі риси принципу розумності: він є процесуальним

інструментом, який забезпечує право осіб на своєчасний розгляд та вирішення справи судом; визначає динамічність, оперативність та ефективність судового процесу під час вирішення цивільних справ; зумовлює стабільність цивільних процесуальних відносин та судочинства в цілому, встановлюючи певні часові рамки [7, с. 47].

Як вірно зазначає Н.Ю. Сакара, строк розгляду справи має важливе значення в контексті забезпечення доступності правосуддя, оскільки відображає ефективність судового захисту. Так, тривалі строки судового розгляду можуть, по-перше, виступати психологічною перешкодою у зверненні громадянина до суду; по-друге, призвести до того, що результати судового розгляду будуть зведені нанівець, оскільки захист прав, свобод чи інтересів або взагалі втратить актуальність для особи, яка звертається до суду, або внаслідок знищення об'єкта спору чи зміни зовнішніх обставин рішення у справі вже неможливо буде виконати, тобто фактичний захист прав не буде здійснено [16, с. 166].

Водночас, норми діючого законодавства не містять чіткого визначення поняття «розумні строки», що викликає певні питання при тлумаченні його національними судами.

Аналогічні проблеми з розумінням змісту поняття «розумні строки» є характерними і для більшості країн Європи, про що свідчить стала практика Європейського Суду з прав людини.

Європейський суд з прав людини постійно звертає увагу на необхідність дотримання розумних строків розгляду справ та сформував критерії, які повинні стояти в основі визначення розумності строків тривалості розгляду справи: складність справи, поведінка заявників та відповідних органів влади та те, що було поставлено на карту для заявників у спорі, тобто наслідки порушення строків судового розгляду для конкретної особи (справи «Дудар та інші проти України» від 14.11.2019, «Федіна проти України» від 02.09.2010, «Матіка проти Румунії» від 02.11.2006, «Смірнова проти України» від 08.11.2005, «Літоселітіс Проти Греції» від 05.02.2004, «Фрідлендер проти Франції» від 27.06.2000) [13], [14], [15].

З метою єдиного розуміння змісту поняття «розумні строки» ще у 2014 році Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалив постанову від 17.10.2014 № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративне правопорушення» [3], у якій визначив основні негативні фактори, що зумовлюють порушення строків розгляду справ, серед яких значне навантаження, перш за все на суддів першої інстанції, незадовільне матеріально-технічне забезпечення судів. Враховуючи сталу практику ЄСПЛ, у даній постанові також було визначено межі перебігу розумних строків у цивільних справах, а саме перебіг строків судового розгляду у цивільних справах починається з часу надходження позовної заяви до суду, а закінчується ухваленням остаточного рішення у справі, якщо воно не на користь особи (справа «Скопелліті проти Італії» від 23 листопада 1993 року), або виконанням рішення, ухваленого на користь особи (справа «Папахелас проти Греції» від 25 березня 1999 року) [3].

Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ також зазначає, що розумним вважається строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невинуватених зволікань) судового захисту та враховуючи практику ЄСПЛ здійснює тлумачення основних критеріїв оцінювання їх розумності.

Визначаючи правову та фактичну складність справи судам слід враховувати, зокрема, наявність обставин, що утруднюють розгляд справи; кількість співпозивачів, співвідповідачів та інших учасників процесу; необхідність проведення експертиз та їх складність; необхідність допиту значної кількості свідків; участь у справі іноземного елемента та необхідність з'ясування і застосування норм іноземного права.

Поведінка заявника оцінюється Європейським судом з прав людини з точки зору дотримання ним норм національного процесуального законодавства, а саме ненадання чи надання ним, з порушенням строку, передбаченого ЦПК,

доказів у справі; неодноразові неявки в судове засідання без поважних причин, якщо це призвело до порушення розумного строку судового розгляду.

Оцінюючи поведінку органів державної влади (насамперед суду), Європейський суд з прав людини враховує своєчасність призначення справи до судового розгляду; проведення судових засідань у призначений час; строки виготовлення суддею мотивованого судового рішення та направлення його особам, які брали участь у справі; повноту здійснення суддею контролю за виконанням працівниками апарату суду своїх службових обов'язків, у тому числі щодо повідомлення осіб, які беруть участь у справі, про дату та місце судового засідання; своєчасне виготовлення журналу судового засідання та протоколу про окремі процесуальні дії; повноту і своєчасність прийняття суддею заходів щодо учасників процесу та інших осіб у сфері здійснення правосуддя, направлених на недопущення їх процесуальної недобросовісності і процесуальної тяганини у справі, зокрема, щодо контролю за строками проведення експертизи; своєчасну видачу виконавчого документа та направлення його до органу, уповноваженого виконати судові рішення.

Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ також звертає увагу на те, що оцінюючи характер процесу та його значення для заявника, слід враховувати важливість предмета розгляду та ступінь ризику для заявника, наприклад, якщо йдеться про справи, що потребують оперативного прийняття рішення; трудові справи; справи, що пов'язані зі станом здоров'я заявника; справи щодо опіки над дітьми тощо [3].

Цивільний процесуальний кодекс України серед основних принципів судочинства визначає і принцип розумності строків розгляду справи судом та покладає на суд обов'язок встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій, а також встановлює граничні строки вчинення певних процесуальних дій, що по своїй суті має сприяти швидкому розгляду цивільних справ.

Водночас аналіз рішень ЄСПЛ щодо України, які перебувають на контролі Комітету мініс-

трів Ради Європи, свідчить про складну ситуацію із дотриманням розумних строків розгляду справ в Україні.

40 % від загальної кількості скарг, поданих проти України стосуються саме порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (зокрема, йдеться про надмірну тривалість розгляду цивільних і кримінальних справ, надмірну тривалість виконання судових рішень та відсутність правових засобів для вирішення цієї проблеми на національному рівні).

Серед факторів, що впливають на надмірну тривалість судових розглядів в Україні, окрім недостатнього нормативного врегулювання та зловживань своїми процесуальними правами учасників справи, можна також виділити організаційні та матеріально-технічні чинники, зокрема значне навантаження на суддю, рівень кваліфікації суддівського корпусу, неукomплектованість судів як судейським корпусом, так і працівниками найнижчої ланки державних службовців апаратів загальних місцевих та апеляційних судів, а також недостатнє їх фінансування.

Вища рада правосуддя у своїй щорічній доповіді за 2023 рік зазначає, що однією з основних причин недотримання розумних строків судового провадження є недостатнє кадрове забезпечення судової системи [11].

Відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 24 серпня 2023 року № 852/0/15-23 «Про визначення кількості суддів у місцевих та апеляційних судах» у місцевих та апеляційних судах визначено 7976 посад суддів [12].

За даними Вищої ради правосуддя фактична кількість суддів апеляційних та місцевих судів станом на кінець грудня 2023 року – 4697 суддів (здійснюють правосуддя 4165 суддів) [12].

Протягом 2023 року в Україні було звільнено 325 суддів судів загальної юрисдикції, водночас жодного призначення нового судді не було. Стабільна кількісна недостатність суддів у судах першої та апеляційної інстанції протягом останніх років призвела до того, що у 7 місцевих загальних судах не здійснюється правосуддя через відсутність повноважного суддівського складу (судді призначені вперше на посаду строком на п'ять років, повноваження яких припинились у зв'язку із закінченням

строку, на який їх було призначено; судді, які перебувають у відпустках для догляду за дитиною; відсторонені судді тощо). У 34 судах правосуддя здійснює 1 суддя, 85 судів здійснюють правосуддя при фактичній кількості суддів у цих судах 50% та менше від граничної кількості суддів [12].

Про надмірне навантаження суддів в Україні вказує і Європейська комісія у своєму звіті за 2023 рік, зазначаючи, що наприкінці 2022 року в Україні здійснювали правосуддя 4643 судді, що в середньому становило 11 суддів на 100 000 населення, порівняно із середнім європейським показником 22,2 судді на 100 000 населення того самого року [12].

Кожного року ситуація з навантаженням судів загальної юрисдикції постійно погіршується. Так, у 2023 році на розгляді у місцевих загальних судах (місцеві суди) перебувало понад 1 млн 383 тис. позовних заяв, заяв, скарг, подань, клопотань, судових доручень та справ, що розглядаються в порядку цивільного судочинства, із них надійшло – 1 млн 144 тис. (що на 489,2 тис., або на 74,7% більше порівняно з 2022 роком). Водночас кількість справ і матеріалів, розглянутих у порядку цивільного судочинства, становила понад 1 млн 084 тис., або 78,4% від загальної кількості справ і матеріалів, що перебували на розгляді. Відсоток розгляду цивільних справ і матеріалів місцевими судами упродовж 2023 року зменшився порівняно з аналогічним періодом 2022 року та становив 94,8% (співвідношення розглянутих і тих, що надійшли), що є насторожуючим показником (у 2022 році цей показник становив 105,6% та був показником передової практики) [4].

Цікавим є також показник тривалості розгляду суддями місцевих судів цивільних справ провадження у яких закінчені у 2023 році, а саме: до 3 місяців включно – 799,5 тис.; від 3 місяців до 1 року включно – 188,1 тис.; від 1 року до 2 років включно – понад 34,9 тис.; від 2 років до 3 років включно – 11,4 тис.; понад 3 роки – 8,2 тис. [4].

Таким чином, за даними Верховного Суду тільки у 2023 році було завершено провадження у більше ніж восьми тисячах цивільних справ, що розглядалися судами першої інстанції понад

три роки, що свідчить про надтривалий їх розгляд.

Також місцеві суди потерпають від неукомплектованості найнижчої ланки державних службовців апаратів загальних місцевих та апеляційних судів, а саме секретарів судових засідань та помічників суддів, у зв'язку з критично низьким рівнем їх заробітної плати.

Європейська комісія у Звіті щодо України за 2023 рік також констатувала, що зазначений персонал судів суттєво недофінансовується, що призводить до відтоку кадрів та порушення роботи судів.

Саме низький рівень фінансового забезпечення і оплати праці найнижчої ланки державних службовців апаратів загальних місцевих та апеляційних судів призводить до систематичного та масового звільнення працівників, що порушує нормальне функціонування судів.

За даними Вищої ради правосуддя загальна потреба ДСА України як головного розпорядника коштів у бюджетних призначеннях у 2023 році становила 33 710,1 млн гривень. Законом України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» ДСА України були передбачені бюджетні призначення в сумі 17 324,5 млн грн, що більше на 407,0 млн грн, ніж на кінець 2022 року, однак ці кошти забезпечили лише 56,2% необхідних соціальних видатків системи правосуддя, потреба у видатках на оплату комунальних послуг та енергоносіїв була забезпечена в повному обсязі, інші поточні видатки судів, органів і установ системи правосуддя задоволені на 42,8%. На оплату праці та нарахування на неї спрямовано 89% бюджетних призначень, на оплату комунальних послуг і енергоносіїв – близько 4% бюджетних призначень 2023 року, питома вага інших поточних видатків на забезпечення судочинства становила 7% [12].

Наслідками недостатнього бюджетного фінансування судової системи України є і погіршення матеріально-технічного забезпечення судів, що теж призводить до тривалого розгляду цивільних справ.

Станом на кінець 2023 року внаслідок бойових дій, що пов'язані з повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України, 131 приміщення у 123 судових устано-

вах зазнали пошкоджень різного ступеня, зокрема й повного руйнування та розкрадання майна, зокрема зруйновані повністю 124 приміщення 113 судів, з них 15 приміщень судів. 116 приміщень судових установ пошкоджено частково: вибиті вікна, в деяких відсутнє електро-, тепло-, водопостачання, пошкоджено стелю, зали судових засідань, внутрішні двері, зазнали руйнування внутрішні перегородки між кабінетами тощо. У деяких будівлях місцевих судів на початку бойових дій були вибиті або пошкоджені вікна, а вже згодом будівлі зазнали додаткових пошкоджень. Найбільше пошкоджено / зруйновано приміщень судових установ у Харківській (23), Донецькій (18) та Миколаївській (20) областях [12].

Через постійні атаки критичної інфраструктури України зі сторони російської федерації та запровадженням стабілізаційних відключень електроенергії судові засідання дуже часто знімаються з розгляду через технічні причини, оскільки не всі суди загальної юрисдикції забезпечені альтернативними джерелами живлення, зокрема і генераторами, а ті, що мають генератор, не завжди мають можливість його використовувати через брак фінансування.

Всі перераховані вище фактори призводять до надмірно тривалого розгляду цивільних справ, що позбавляє особу її конституційного права на судовий захист та призводить до порушення статті 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини.

На думку Овчаренко О.М., належної оперативності правосуддя можна досягти шляхом забезпечення оптимального навантаження і створення умов для автономної діяльності кожного судді. Для цього необхідні засоби оргтехніки, відповідний штат працівників, від яких певною мірою залежить судовий процес, тощо. Однак нині не існує єдиних науково обґрунтованих критеріїв, які визначали б ту кількість справ, що може розглянути кожний суддя протягом місяця. Більшість професійних суддів пояснюють тяганину при розгляді справ і значну кількість скасованих рішень саме надмірним навантаженням [9, с. 144].

Рада Європи протягом багатьох років прагне покращити доступ людини до правосуддя, про

що свідчать її різні резолюції та рекомендації, у тому числі з питань спрощення процедур, зменшення вартості судового провадження, використання нових технологій, зменшення навантаженості суддів та альтернативних засобів врегулювання спорів, а також щодо справедливого суду в розумний строк та ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних засобів вирішення спорів.

Детальний аналіз зазначених рекомендацій дає підстави стверджувати про необхідність запровадження комплексного підходу до вирішення ситуації, що склалася в сучасних реаліях, щодо дотримання розумних строків розгляду цивільних справ.

Зокрема, вбачається за доцільне вжити такі заходи.

1. Визначити методику та провести розрахунок реального нормативу середньомісячного навантаження на суддю з урахуванням його кваліфікації, досвіду роботи та спеціалізації.

2. За результатами проведених розрахунків провести перегляд кількісного показника суддів у місцевих та апеляційних судах, що відповідатиме їх реальним потребам.

3. Вжити всіх необхідних заходів щодо проведення кваліфікованого добору кандидатів на посади суддів та доукомплектувати граничну кількість суддів.

4. На нормативному рівні переглянути розмір оплати праці найнижчої ланки державних службовців апаратів загальних місцевих та апеляційних судів з метою приведення її у відповідність до середньої заробітної плати державних службовців аналогічної категорії.

5. На виконання ст. 13 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини, відповідно до якої кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження, прийняти новий або внести зміни до вже існуючих нормативно-правових актів, що запроваджували б превентивні та компенсаційні засоби правового захисту особи в контексті надмірної тривалості судових проваджень.

Висновки. Дотримання права громадян на справедливий і публічний розгляд справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, є однією з гарантій справедливого суду та складовою реалізації права особи на доступ до правосуддя, що в свою чергу, є ознакою демократичного суспільства та верховенства права.

До факторів, що найчастіше призводять до порушення «розумних строків» розгляду цивільних справ, можна віднести: прогалини в процесуальному законодавстві; зловживання процесуальними правами учасників справи; значне навантаження на суддю; рівень кваліфікації суддівського корпусу; неукомплектованість судів як судейським корпусом, так і працівниками найнижчої ланки державних службовців апаратів загальних місцевих та апеляційних судів; відсутність належного фінансування; відсутність альтернативних джерел енергозабезпечення; відсутність дієвих як превентивних, так і компенсаційних засобів правового захисту особи в контексті надмірної тривалості судових проваджень.

На сьогоднішній день українське суспільство потребує комплексного підходу у вирішенні означених проблем, що сприятиме перезавантаженню існуючої судової системи України з урахуванням рекомендацій Ради Європи та відновленню довіри до такої важливої державної інституції.

Література

1. Європейська конвенція з прав людини, ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 05.12.2024).

2. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 9 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.12.2024).

3. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовт. 2014 р. № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ

і справ про адміністративне правопорушення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text> (дата звернення: 07.12.2024).

4. Аналітичний огляд стану здійснення цивільного судочинства у 2023 році. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Analiz_KCS_2023.pdf (дата звернення: 07.12.2024).

5. Висновок № 6 (2004) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо справедливого суду в розумний строк та ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних засобів вирішення спорів, схвалений на 5 засіданні КРЄС (Страсбург, 22-24 лист. 2004 р.), документ № CCJE (2004), оп. 6. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn6_2004.pdf. (дата звернення: 07.12.2024).

6. Доповідь про правовладдя, ухвалена Венеційською Комісією на її 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 бер. 2011 р.). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr) (дата звернення: 07.12.2024).

7. Дяченко С.В., Шпак М.І. Нормативне закріплення принципу розумності строків у цивільному судочинстві та проблематика його реалізації. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Том 30 (69). № 6. С. 46-50. DOI: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2019.6/09>

8. Комаров В.В., Сакара Н.Ю. Право на справедливий судовий розгляд у цивільному судочинстві: навч. посіб. Харків: Національна юридична академія України імені Я. Мудрого, 2007. 42 с.

9. Овчаренко О.М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. Харків: Право, 2008. 304 с.

10. Про закон «Про статус суддів»: Європейська хартія від 10.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_236 (дата звернення: 04.12.2024).

11. Про стан забезпечення незалежності судів в Україні. Щорічна доповідь за 2023 рік, затверджена рішенням Вищої ради правосуддя від 27 черв. 2024 р. № 1999/0/15-24. URL:

https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_zh_2023_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 07.12.2024).

12. Рішення Вищої ради правосуддя від 24 серп. 2023 р. № 852/0/15-23 «Про визначення кількості суддів у місцевих та апеляційних судах». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/852_24.08.2023.docx (дата звернення: 09.12.2024).

13. Рішення ЄСПЛ у справі «Дудар та інші проти України» (Заяви № 64844/10 та № 56978/18) від 14 лист. 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e62#Text (дата звернення: 08.12.2024).

14. Рішення ЄСПЛ у справі «Федіна проти України» (Заява № 17185/02) від 02 вер. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_802#Text (дата звернення: 08.12.2024).

15. Рішення ЄСПЛ у справі «Смірнова проти України» (Заява № 36655/02) від 08 лист. 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_440#Text (дата звернення: 08.12.2024).

16. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія. Харків: Право, 2010. 256 с.

References

1. Yevropeyska konventsia z prav lyudyny, ratyfikovana Zakonom Ukrainy № 475/97-VR vid 17.07.1997 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (data zvernennya: 05.12.2024).

2. Konstytutsiya Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 cherv. 1996 r. № 254k/96-VR: stanom na 9 kvit. 2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennya: 05.12.2024).

3. Postanova Plenumu Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrainy z roz'hlyadu tsyvilnykh i kryminalnykh sprav vid 17.10.2014. № 11 «Pro deyaki pytannya dotrymannya rozumnykh strokiv roz'hlyadu sudamy tsyvilnykh, kryminalnykh sprav i sprav pro administrativne pravoporushennya». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text> (data zvernennya: 07.12.2024).

4. Analichnyy ohlyad stanu zdiysnennya tsyvilnoho sudochynstva u 2023 rotsi. Verkhovny Sud.

URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Analiz_KCS_2023.pdf (data zvernennya: 07.12.2024).

5. Vysnovok № 6 (2004) Konsultativnoyi rady yevropeyskykh suddiv do uvahy Komitetu Ministriv Rady Yevropy shchodo spravedlyvoho sudu v rozumnyy strok ta roli suddiv v sudovykh protsesakh z urakhuvanniam alternatyvnykh zasobiv vyrishennya sporiv, skhvalenyy na 5 zasidanni KRYES (Strasburh, 22-24 lyst. 2004 r.), dokument № CCJE (2004), or. 6. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn6_2004.pdf. (data zvernennya: 07.12.2024).

6. Dopovid pro pravovladdya, ukhvalena Venetsiyskoyu Komisiyeu na yiyi 86-mu plenarnomu zasidanni (Venetsiya, 25-26 ber. 2011 r.). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr) (data zvernennya: 07.12.2024).

7. Dyachenko S.V., Shpak M.I. Normativne zakriplennya pryntsyphu rozumnosti strokiv u tsyvilnomu sudochynstvi ta problematyka yoho realizatsiyi. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'koho. Seriya: Yurydychni nauky*. 2019. Tom 30 (69). № 6. S. 46-50. DOI: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2019.6/09>

8. Komarov V.V., Sakara N.Yu. Pravo na spravedlyvyy sudovyy rozhlyad u tsyvilnomu sudochynstvi: navch.posib. Kharkiv: Natsionalna yurydychna akademiya Ukrainy imeni Ya. Mudroho, 2007. 42 s.

9. Ovcharenko O.M. Dostupnist pravosudiv ta harantiyi yoho realizatsiyi: monohrafiya. Kharkiv: Pravo, 2008. 304 s.

10. Pro zakon «Pro status suddiv»: Yevropeyska khartiya vid 10.07.1998 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_236 (data zvernennya: 04.12.2024).

11. Pro stan zabezpechennya nezalezhnosti suddiv v Ukraini. Shchorichna dopovid za 2023 rik, zatverdzhena rishennyam Vyshchoyi rady pravosudiv vid 27 cherv. 2024 r. № 1999/0/15-24. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_zh_2023_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf (data zvernennya: 07.12.2024).

12. Rishennya Vyshchoyi rady pravosuddya vid 24 serp. 2023 r. № 852/0/15-23 «Pro vyznachennya kilkosti suddiv u mistsevykh ta apelyatsiynykh sudakh». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/852_24.08.2023.docx (data zvernennya: 09.12.2024).

13. Rishennya YESPL u spravi «Dudar ta inshi proty Ukrayiny» (Zayavy № 64844/10 ta № 56978/18) vid 14 lyst. 2019 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e62#Text (data zvernennya: 08.12.2024).

14. Rishennya YESPL u spravi «Fedina proty Ukrayiny» (Zayava № 17185/02) vid 02 ver. 2010 roku. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/](https://zakon.rada.gov.ua/)

[laws/show/974_802#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_802#Text) (data zvernennya: 08.12.2024).

15. Rishennya YESPL u spravi «Smirnova proty Ukrayiny» (Zayava № 36655/02) vid 08 lyst. 2005 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_440#Text (data zvernennya: 08.12.2024).

16. Sakara N.Yu. Problema dostupnosti pravosuddya u tsyvilnykh spravakh: monohrafiya. Kharkiv: Pravo, 2010. 256 s.

Victoria Shvachka

REASONABLE TIME LIMITS FOR CIVIL PROCEEDINGS AS A GUARANTEE OF HUMAN RIGHTS PROTECTION

State Non-Commercial Company «State University «Kyiv Aviation Institute»
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mail: viktoriia.shvachka@npp.nau.edu.ua

Purpose: to study the main aspects of realization of the individual's right to access to justice by ensuring a prompt and efficient trial of civil cases; to analyze the content of the concept of "reasonable time"; to find out the main reasons for the excessive duration of the trial and to identify the main ways to resolve them.

Research methods: in the course of preparing this article, the author used a system of philosophical, general scientific and special methods. In particular, to study the case-law of the European Court of Human Rights on defining the content of the concept of "reasonable time", to clarify the degree of its certainty and to consolidate it at the level of national legislation, the author used the systematic and comparative legal methods of scientific research. The statistical and structural-systemic methods allowed the author to identify and systematize the main reasons for the excessive duration of court proceedings. **Results:** it was found that the main unresolved issues today are understaffing of the judiciary, turnover of support staff, low level of organizational and material support of judicial institutions, disconnection of judicial institutions from electricity supply, which results in the actual suspension of their activities. **Discussion:** the state must create all conditions for a citizen to have full access to justice in order to protect his or her violated or disputed right and to restore it quickly and effectively. Failure of courts to comply with reasonable time limits for consideration of civil cases leads to a violation of the constitutional right to judicial protection and Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, which is unacceptable in the context of the European development of the national legal system of Ukraine.

Key words: human rights protection; right to judicial protection; reasonable time limit; excessive duration of proceedings; rule of law; right to a fair trial.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2024